

ставлення до іншого та до самої себе з низьким рівнем усвідомлення, неприйняття себе.

У понятті «утруднене педагогічне спілкування» містяться як процес, так і результат спілкування між педагогом і учнями, що має як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. Але яким би не був результат (суб'єктивний чи об'єктивний), учасникам спілкування він поданий через посередництво інтенсивності, знаку, спрямованості їх емоційних переживань, через ступінь когнітивно-афективної напруги, почуття комфорту–дискомфорту, які відчуваються ними у процесі спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. – К.: КНЕУ, 2006. – 284 с.
2. Габдулина Л.И. Взаимосвязи направленности педагогов в общении и их ценностно-смысловых отношений // Психологический вестник. – Ростов н/Д, 1996. – Вып.1. – Ч. 1. – С. 34 – 41.
3. Кан-Калик В.А., Ковалев А.Г. Классификация психологических типов общения // Вопросы психологии. – 1987. – № 3.
4. Куницина В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение: Учеб. для вузов. – СПб.: Питер, 2001.
5. Лабунская В.А. и др. Психология затрудненного общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция. – М.: Академия, 2001. – 288 с.

УДК 808. 55: 371. 134

Д.В. Будянський
Сумський державний
педагогічний університет

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО АРТИСТИЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті проаналізовано ідеї А.С. Макаренка щодо необхідності розвитку таких професійно-необхідних якостей учителя, як володіння голосом, мімікою, пластикою тіла тощо. Обґрунтовано необхідність використання цих положень у процесі формування педагогічного артистизму майбутніх учителів.

In the article Makarenko's ideas about the necessity of the development of such professional qualities of teacher as the domain voice, mimicry, plastic arts of body are analyzed. The efficacy of usage of these ideas during the formation of the pedagogical virtuosity of future teacher are based.

Постановка проблеми. Головна мета реформування всіх структур системи освіти нашої країни – удосконалення навчально-виховного процесу, формування гармонійно розвинутої, творчої, соціально-активної

особистості. Вирішити це завдання покликані високопрофесійні, творчі педагоги, яких готують сучасні ВНЗ.

Сучасний педагог повинен бути яскравою особистістю, яка досконало володіє мистецтвом самовираження, здатністю до перевтілення, співтворчості й співпереживання. Педагогові як творчій особистості необхідно розкрити в собі професійно важливі здібності, уміти застосовувати їх на практиці, впливаючи на розвиток якостей, властивостей, умінь учнів. Серед педагогічних якостей, завдяки яким учитель успішно розв'язує професійні завдання, одну з провідних позицій, на наш погляд, займає *педагогічний артистизм*. За нашим визначення це комплекс професійно значущих, взаємопов'язаних і взаємообумовлених якостей особистості вчителя, який забезпечує досконале володіння педагогічною технікою та навичками перевтілення, виразної, естетично привабливої передачі навчального матеріалу.

Аналіз актуальних досліджень. Різноманітні аспекти проблеми формування артистизму вчителя знайшли відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників: В.Ц. Абрамяна, М.М. Барахтяна, О.С. Булатової, Ж.В. Ваганової, Ю.П. Єлісовенка, І.А. Зязюна, М.О. Лазарева, Н.М. Тарасевич та інших.

Але слід зазначити, що окремі важливі положення щодо необхідності формування акторських здібностей у майбутніх педагогів були раніше сформульовані А.С. Макаренком.

Аналізу зазначених ідей видатного педагога і присвячена ця стаття (**мета статті**).

Виклад основного матеріалу. Як відомо, А.С. Макаренко був яскравою особистістю, у якій поєдналися педагогічні, акторські, дослідницькі, літературні здібності. Сучасники відзначали його вміння володіти голосом, виразною мімікою та жестикуляцією, керувати власним психофізичним станом тощо.

Педагог стверджував: "Для мене у моїй практиці, як і для вас, багатьох досвідчених учителів, такі "дрібниці" стали вирішальними: як стояти, як сидіти, як підвестися зі стільця із-за столу, як підвищити голос, усміхнутися, як подивитись. Нас цьому ніхто не навчав, але цьому можна і треба вчити, в цьому і повинна бути велика майстерність" [5, 234].

Зазначені вербальні та невербальні засоби комунікації вчителя ми розглядаємо як складові педагогічного артистизму.

А.С. Макаренко, говорячи про необхідність оволодіння вчителем прийомами організації власної поведінки і впливу на учня, використовував поняття "педагогічна техніка", складовими якої вважав "мистецтво постановки голосу, мистецтво тону, погляду, повороту. І є ще багато таких ознак майстерності, прямих звичок, засобів, які кожний педагог, кожний вихователь повинен знати" [5, 234]. Антон Семенович наголошував на важливості розвитку педагогічної техніки, оскільки випускники педагогічних вузів не знають, як треба говорити з учнями, як сидіти, стояти, як слід пройти по сходах тощо [5].

Наполягаючи на важливості розвитку артистичних якостей майбутнього педагога, він зазначав: "Не може бути хорошим той вихователь, котрий не володіє мімікою, котрий не може надати своєму обличчю необхідного виразу або тримати свій настрій. Я впевнений, що в майбутньому у педагогічних вузах обов'язково буде викладатися і постановка голосу, і поза, і володіння своїм організмом, і володіння своїм обличчям, і без такої роботи я не уявляю собі роботи вихователя" [6, 178 – 179].

Ця думка лише в кінці ХХ – на початку ХХІ століття почала плідно реалізовуватись у вищих педагогічних навчальних закладах шляхом запровадження курсів «Педагогічної майстерності», «Основ педагогічної творчості», «Риторики», «Основ театральної педагогіки» тощо. Але на наш погляд, ця важлива робота у більшості ВНЗ проводиться не достатньо і потребує подальшого вдосконалення – збільшення кількості годин на дисципліни такого характеру, забезпечення теоретико-методичною літературою та матеріально-технічними засобами тощо.

Розуміючи велике виховне значення театального мистецтва, А.С. Макаренко влаштовував для вихованців комуні відвідування вистав професійних театрів Харкова. При комуні функціонував драматичний гурток, у постановках якого були задіяні як колоністи, так і педагоги. Сам Антон Семенович у процесі постановки вистав виконував функції режисера, суфлера, сценариста, сценариста, виконавця головних ролей.

Робота аматорського театрального колективу яскраво описана у «Педагогічній поемі» (глава «Театр») [8].

Зазначимо, що він не ототожнював творчість педагога й актора, вказуючи на їх специфічні риси: "Якщо ми йдемо у театр і милуємося акторами, які грають прекрасно, то там ця гра – наша естетична насолода, а тут вихованець має перед собою такий же живий організм, але не граючий, а виховуючий" [6, 178 – 179].

Подібні міркування знаходимо й у роботах В.А. Кан-Каліка: "...у театрі виховний вплив здійснюється виключно через його естетичну сутність, чого немає як самостійного та глобального компонента у впливі педагогічному" [4, 88].

У творчій спадщині А.С. Макаренка знаходимо ідеї, близькі до тих, що були сформульовані видатним актором, режисером, реформатором театрального мистецтва К.С. Станіславським.

Наприклад, теорія перспективних ліній А.С. Макаренка відповідає концепції про "надзавдання" К.С. Станіславського. "Надзавдання" – це мета, якої прагне досягти творець у кінцевому підсумку, орієнтир творчого процесу. "Надзавдання" ролі – це ідея, яка впливає на творче самопочуття актора і надихає його. Вона підпорядкована надзавданню вистави і наднадзавданню людини-артиста. Актор може увійти у творчий стан лише у тому випадку, коли у нього є головна мета – зрозуміти, наповнити власним змістом, зігріти почуттям ідеї драматурга, тим самим викликати у глядачів відповідні думки й емоції [10].

"Надзавдання" педагога – це кінцева мета навчально-виховного процесу, перспектива навчання, стратегічний план, здатність педагога розглядати будь-яке завдання у науковому, світоглядному та моральному контекстах. Чим багатша особистість учителя, його досвід, творчі здобутки, тим краще він усвідомлює "надзавдання" своєї діяльності.

Отже, визначення "надзавдання" уроку та навчально-виховного процесу допомагає педагогу мобілізувати творче самопочуття, осмислити окремі явища і завдання з точки зору їх перспектив і прийняти більш ефективне рішення. У педагога повинне бути і власне "надзавдання", сформоване на основі особистих думок, почуттів, поглядів, з урахуванням

особливостей уроку, учнівської аудиторії, специфіки навчальної дисципліни.

З метою підвищення майстерності молодих педагогів, А.С. Макаренко проводив роботу над етюдами, ефективність якої для розвитку творчої природи актора була обґрунтована у працях К.С. Станіславського [10].

Складовою педагогічного артистизму є також *зовнішня привабливість* учителя, яка включає чарівність, природність поведінки, виразність міміки, жестикуляції, пластики, охайну зачіску, вміння одягатися зі смаком, відповідно до вимог сучасного стилю тощо. А.С. Макаренко вважав: зовнішність у житті людини має велике значення, тому від педагогів вимагав не тільки охайності, але й вишуканості, привітності, ввічливості, вміння красиво ходити, стояти, говорити [6, 121].

А.С. Макаренко у своїй праці «Про мій досвід» приділяв увагу і такій важливій складовій артистизму педагога, як тілесна виразність. Хрестоматійним є його вислів: «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити "йди сюди" з 15 – 20 відтінками, коли навчився надавати 20 нюансів у виразі обличчя, фігури та голосу» [7, 269].

Ця ідея реалізується нами на семінарських заняттях з «Основ педагогічної творчості» у вигляді вправ на розвиток вербальних і невербальних засобів комунікації як складових педагогічного артистизму. Наприклад, студент отримує завдання сказати певну фразу (слово, власне ім'я, число тощо) з різним підтекстом, інтонаційним і емоційним забарвленням, фізичним утіленням. В іншому варіанті цієї вправи студенти по черзі вимовляють запропоновану фразу, намагаючись надати їй неповторного звучання. Студент, який не може знайти новий варіант озвучування цієї фрази, вибуває.

Педагог-майстер, вважав А.С. Макаренка, повинен володіти такими якостями, як гуманізм, любов і вимогливість до дітей, соціальна активність, широка ерудиція, моральна чистота, педагогічний такт, володіння технологією виховного впливу, комунікативні, організаторські здібності, здатність до педагогічної творчості, постійний пошук оптимальних шляхів розв'язання виховних завдань тощо. Вихователь, на його думку, повинен вміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, суворим, тобто вести себе так, щоб кожен рух його виховував [5].

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумки сказаного, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку професійної педагогічної освіти надзвичайно актуальними і плідними залишаються ідеї А.С. Макаренка щодо необхідності вдосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя. У творчій спадщині нашого видатного земляка сформульовано й обґрунтовано важливі теоретичні положення, які займають чільне місце у процесі формування педагогічного артистизму майбутніх учителів. Знайомство із зазначеними ідеями допомагає студентам підвищити рівень педагогічної майстерності, у майбутньому реалізуватись у професійній діяльності як яскрава, артистична особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будянський Д.В. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя: Навчально-методичний посібник для викладачів, студентів педагогічних навчальних закладів та вчителів шкіл. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. – 164 с.
2. Булатова О. С. Педагогический артистизм: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2001. – 240 с.
3. Загвязинський В.І. Педагогічна творчість учителя // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н.В. Гузій. – К., ІЗМН, 2000. – С. 13 – 21.
4. Кан-Калик В.А. Как овладеть элементами театральной педагогики // Учителю о педагогической технике / Под ред. Л.И. Рувинского. – М.: Педагогика, 1987. – С. 87 – 106.
5. Макаренко А.С. Некоторые выводы из педагогического опыта // Сочинения: В 7 т. – М., 1958. – Т. 5. – С. 227 – 250.
6. Макаренко А.С. Педагогика индивидуального действия // Сочинения: В 7 т. – М., 1958. – Т. 5. – С. 163 – 190.
7. Макаренко А.С. О моем опыте // Сочинения: В 7 т. – М., 1958. – Т. 5. – С. 251 – 276.
8. [Макаренко](#) А.С. Педагогическая поэма. – Л.: [Лениздат](#), 1976. – 616 с.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
10. Станиславский К.С. Работа над собой в творческом процессе переживания // Собр. соч.: В 8 т. – М.: Искусство, 1954. – Т. 2. – 422 с.

УДК 37.013.42

М.С. Казанджієва
Сумський державний
педагогічний університет

ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК ГУМАНІСТИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються особливості професійної позиції педагога в контексті гуманістичної освіти. Охарактеризовано структуру педагогічної позиції, критерії її сформованості та шляхи актуалізації.